

PROPUNERI DE SCHEME ȘI TABELE TIPOLOGICE DE CLASIFICARE A CERAMICII

Produsele ceramice, întregi sau fragmentare, sunt pentru arheologi martori ai situației culturale și, în același timp, importante mijloace auxiliare de datare, atât pentru culturile preistorice lipsite de scriere, cât și pentru cele antice, medievale și contemporane.

Condiția pentru o epuizare pe cât posibil integrală a conținutului informațional al acestor izvoare este o descriere clară și inconfundabilă a unui anumit obiect și, mai bine, o standardizare care să ajute atât specialiștilor, cât și profanilor interesați, la determinarea asemănărilor și deosebirilor fiecărui dintre obiectele studiate și la descrierea lor corespunzătoare în vederea publicării. Clasificarea formelor de vase și a altor obiecte ceramice implică însă o serie de dificultăți, pentru că pe baza abundenței acestora și a multitudinii denumirilor lor s-au format în mod empiric o serie de noțiuni abstracte, neclar delimitate și definite și întrebuințate neunitar atât în cadrul aceluiași spațiu lingvistic, cât și - datorită unor traduceri mai mult sau mai puțin inspirate sau corecte a termenilor respectivi, dar și a uzanței lingvistice diferite - în afara regiunilor respective. Una dintre soluțiile care pot sta la baza unui sistem unitar de clasificare, atât pentru tipurile tradiționale de vase, determinate pe cale arheologică și etnografică, cât și pentru orice tip de vas, este găsirea unor proporții matematice între diferitele părți importante ale vaselor din cadrul aceleiași categorii tipologice, fiind cunoscut că în funcție de variația unor dimensiuni se schimbă utilitatea vasului.

Asemenea preocupări există în special pentru ceramica romană și mai ales în ce privește tipologia formală la *terra sigillata*. Pentru alte produse ale ceramicii romane, ca și pentru alte perioade abia se pot recunoaște tendințe către o terminologie unitară și sunt disponibile doar sistematizări limitate regional sau în timp și care nu trebuie extrapolate sau generalizate fără discuții.

Un posibil model matematic de clasificare a ceramicii a fost elaborat la noi de dl. Horst Klusch (*Corelații geometrice la diferite tipuri de forme - criteriu de clasificare în studiul ceramicii*, în *Studii și comunicări*, nr. 19, seria Istorie-arheologie, Sibiu, 1975, p. 245-252). Pornind de la cele trei funcții fundamentale ale oricărui vas - de a cuprinde unul sau mai multe corpuri, de a delimita față de mediu și de a le izola în vederea păstrării sau a unor transformări fizico-chimice - autorul recurge la o împărțire din punct de vedere geometric a suprafeței exterioare a vasului într-o suprafață portantă (P), într-o suprafață delimitantă (D) și într-o suprafață acoperitoare. Nu se ține astfel seama de grosimea peretelui, de capacitatea și de înălțimea vasului, care pot varia. În vederea calculării suprafeței delimitate a vasului se recurge la proiectarea porțiunilor portante și acoperitoare pe un plan perpendicular pe axa de simetrie a vasului (fig. 1).

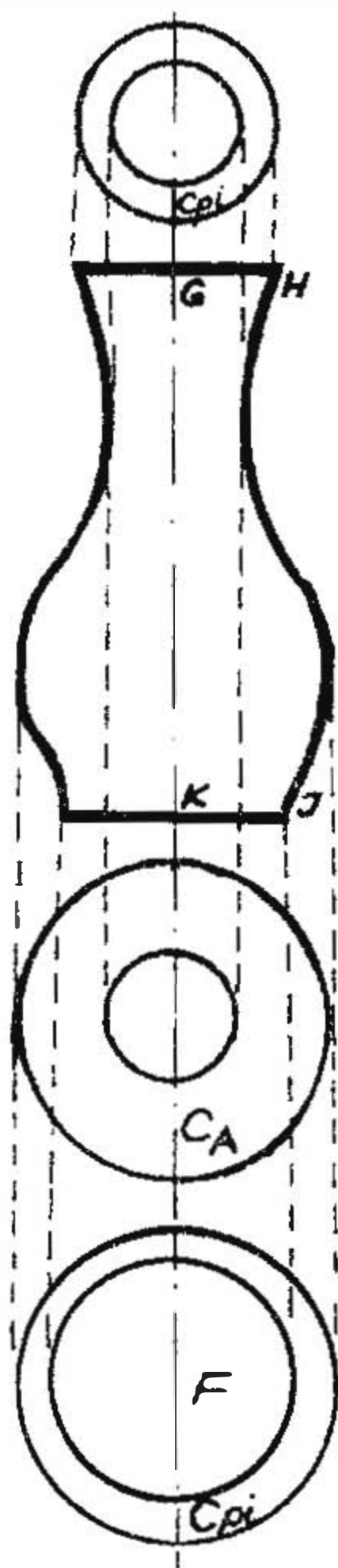
Notând cu F aria suprafeței fundului, cu S pe aceea a suprafeței exterioare a vasului, cu C_A aria suprafeței coroanelor circulare rezultate prin proiecția ortogonală a porțiunilor acoperitoare și prin C_p pe aceea a suprafeței coroanelor circulare rezultate prin proiecția porțiunilor portante, aria suprafeței portante P este egală cu suma dintre aria suprafeței fundului și suma tuturor ariilor suprafețelor coroanelor circulare rezultate din proiecția porțiunilor portante în timp ce aria suprafeței acoperitoare A este egală cu suma ariilor suprafețelor coroanelor circulare rezultate prin proiecția ortogonală a porțiunilor acoperitoare. Cunosând că aria suprafeței exterioare totale a vasului este egală cu suma ariilor suprafețelor delimitantă, portantă și acoperitoare, rezultă că aria suprafeței delimitante se poate afla scăzând din aria suprafeței totale suma ariilor suprafețelor portantă și acoperitoare¹.

Suprafața exterioară totală a vasului se poate calcula pe două căi: una mai simplă, dar mai puțin riguroasă, care constă în descompunerea înălțimii vasului în segmente foarte mici, considerând drept cilindrii porțiunile aferente ale peretelui, ale căror arii ale suprafețelor laterale adunate, la care se adaugă aria fundului, reprezintă aria suprafeței exterioare totale și alta mai dificilă, dar mai exactă, folosind regula lui Guldin. Conform acesteia, aria suprafeței unui corp de rotație se calculează înmulțindu-se suma

---

¹ H.Klusch, 1975, p.246.

laturilor generatoare ale suprafeței de rotație cu perimetrul cercului descris de centrul de greutate al conturului în timpul unei rotații. În caz că curba laturilor generatoare ale suprafeței de rotație nu se poate exprima printr-o relație matematică, distanța centrului de greutate față de axa de simetrie se poate determina experimental. O sârmă metalică subțire, de grosime constantă pe toată lungimea ei, se îndoaie după conturul exterior al vasului, încât cele două capete să atingă axa de simetrie. Apoi se balansează sârma, sprijinită într-un singur punct pe un obiect foarte subțire (lamă de cuțit) sau prin suspendare cu ajutorul unui fir subțire de mătase, astfel încât cele două capete ale sârmei să se afle pe o linie verticală. Distanța măsurată perpendicular de la punctul de sprijin la axa de simetrie este egală cu distanța centrului de greutate al conturului suprafeței de rotație. Lungimea sârmei va fi egală cu lungimea laturilor suprafeței de rotație determinate de segmentul GHJK. Cu oarecare experiență se poate calcula astfel în scurt timp, cu o eroare de $\pm 0,3\%$, suprafața oricărui vas cu axă de simetrie².

$$S = D + P + A \Rightarrow D = S - (P + A) \quad (1)$$

$$P = F + \sum_{i=0}^n (C_p)_i \quad (2)$$

$$A = \sum_{i=0}^n (C_A)_i \quad (3)$$

$$(1), (2), (3) \Rightarrow D = S - [F + \sum_{i=0}^n ((C_p)_i + (C_A)_i)]$$

$$S = 2d\pi l - 2\pi R$$

Notații folosite:

- S - aria suprafeței exterioare totale a vasului
- D - aria suprafeței delimitante
- P - aria suprafeței portante
- A - aria suprafeței acoperitoare
- F - aria fundului
- C_p - aria suprafeței coroanei circulare rezultate prin proiecția porțiunilor portante
- C_A - aria suprafeței coroanei circulare rezultate prin proiecția porțiunilor acoperitoare
- d - distanța centrului de greutate
- r - raza gurii vasului
- l - lungimea sârmei

Fig. 1. Suprafața portantă și suprafața acoperitoare a unui cănceu (după H.Klusch, 1975)

Calculând cei trei parametri pentru mai multe variante ale aceluiași tip, ca de pildă, clondirul, se obțin valori ale acestora vizibil diferite. Compararea și interpretarea datelor prezintă o serie de dificultăți, ceea ce face necesară o schemă care să permită reprezentarea grafică a caracteristicilor tuturor formelor de vase, care se pot clasifica însă și pe baza diferenței dintre aria suprafețelor portantă și acoperitoare, valorile-limită fiind determinate de vasele cu pereți drepte și verticali (tab. 1, 2).

² *Ibidem*, p.246-247 (inclusiv Nota 2).

A% + P% + D% = S% = 100%			
FORMA VASULUI	D%	P%	A%
Strachină	14,5	85,5	0,0
Oală bombată	61,2	25,4	13,4
Cânceu piriform	66,5	22,7	10,8
Clondir bombat	83,3	8,4	8,3
Clondir zvelt	99,8	1,2	1,0

Tab.1 (după H. Klusch, 1975)

TIPURI DE VASE	RELAȚII		VALORI LIMITĂ	
Clondir	D>P	P>A	82%<D<98%	0,1%<P-A<0,7%
Cânceu	D>P	P>A	65%<D<96%	0,7%<P-A<11,9%
Oală	D>P	P>A	60%<D<85%	11,9%<P-A<22%
Cratiță	D>P	P>A	60%<D<17%	22%<P-A<40%
Strachină	D>P	P>A	10%<D<60%	40%<P-A<92%
Farfurie	D=P	P>A	0%<D<10%	92%<P-A<100%

Tab.2 (după H. Klusch, 1975)

Cei trei parametri sunt reprezentați grafic printr-un punct dintr-un triunghi echilateral (fig. 2). Pentru aceasta se coboară perpendiculare pe cele trei laturi, astfel că suma celor trei segmente (de la punct la fiecare latură) este egală cu înălțimea triunghiului. Dacă înălțimea h a triunghiului echilateral LMN cu laturile $LM=d$, $MN=a$ și $NL=p$ ($d=a=p$) este de 100 unități de măsură, valoarea pentru D% exprimată într-o unitate de măsură unitară poate fi aplicată perpendicular pe d , A% pe a și P% pe p , cei trei vectori întâlnindu-se într-un punct. Acesta reprezintă grafic rapoartele dintre D, A și P reflectând astfel și caracteristicile importante ale unui tip de vas³.

Calculând valorile celor trei parametri în cazurile particulare reprezentate de vârful triunghiului, se obțin componentele tipice ale formei de vas abstractizate la maximum, sub forma unui cilindru circular drept închis la ambele capete: discul plan sau capătul inferior (caracterizat prin parametrii: P=100, D=0, A=0), tubul sau partea laterală (caracterizat prin parametrii: P=0, D=100, A=0) și capacul plan sau capătul superior (caracterizat prin parametrii: P=0, D=0, A=100)⁴.

Conform reprezentării grafice, înălțimea h împarte LMN în două triunghiuri dreptunghice: LIN, în care se găsesc toate vasele cu deschiderea în jos (ca de pildă o capcană pentru muște) și IMN, în care se găsesc toate vasele cu deschiderea în sus. Vasele cu deschidere laterală (ca de exemplu un butoi) sunt determinate de punctele de pe înălțime ($A=P$)⁵.

³ *Ibidem*, p.248.⁴ *Ibidem*, p. 248-249.⁵ *Ibidem*, p.249.

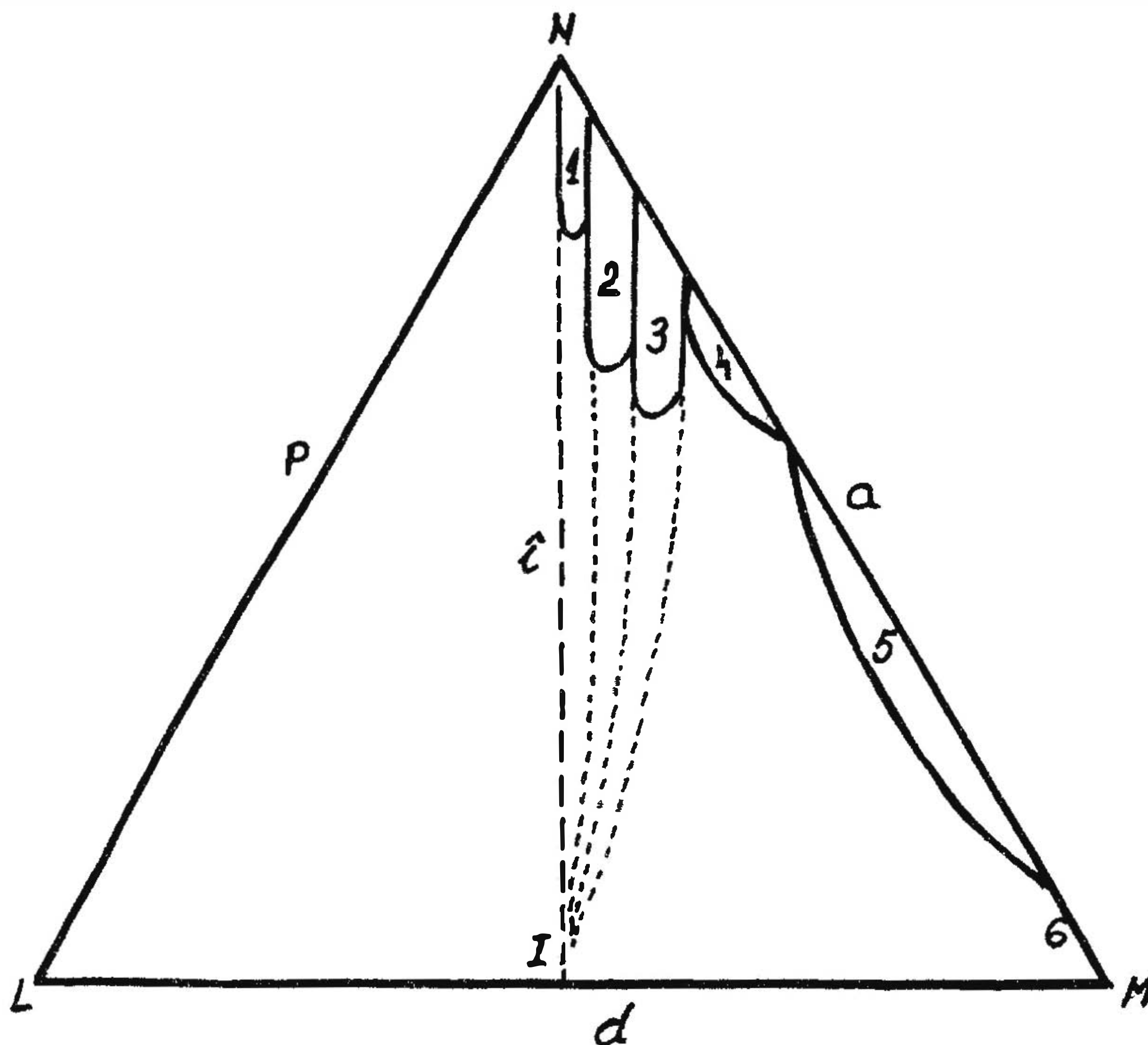

Fig. 2. Zone caracteristice unor tipuri de vase, rezultate prin reprezentarea grafică a raporturilor între D , P , A , într-un sistem (după H.Klusch, 1975).

1. clondir; 2. căncee; 3. oale, căni; 4. cratițe; 5. tigăi, strachini; 6. tăvi, farfurii.

Toate punctele din triunghi care aparțin diferitelor variante ale unei forme (de exemplu clondirul) dau un centru de acumulare care poate fi delimitat cu exactitate. Așa se obține o zonă pentru diferitele variante de clondir, una pentru cănceie, una pentru oale, . . . etc. În funcție de poziția unui anumit punct în interiorul unui centru de acumulare se poate deduce profilul, zveltețea sau deschiderea relativă a gurii vasului⁶.

Din raportul ariei suprafeței delimitate față de ariile suprafețelor portantă și de acoperire poate rezulta și o clasificare logică a unor tipuri de vase tradiționale. Într-o primă clasă se pot încadra tipurile de vase cu pereți drepecți și verticali, într-o a doua tipurile de vase cu pereți înclinați sau curbate în formă de S, iar într-o a treia, eventual tipuri de vase cu aplicații funcționale caracteristice, ca de pildă cele cu gură trilobată sau tubulară. Cu ajutorul reprezentării grafice se pot deduce numeroase relații morfologice între diferite forme și se pot calcula importante valori-limită⁷.

⁶ *Ibidem*, p. 249.

⁷ *Ibidem*, p. 250.

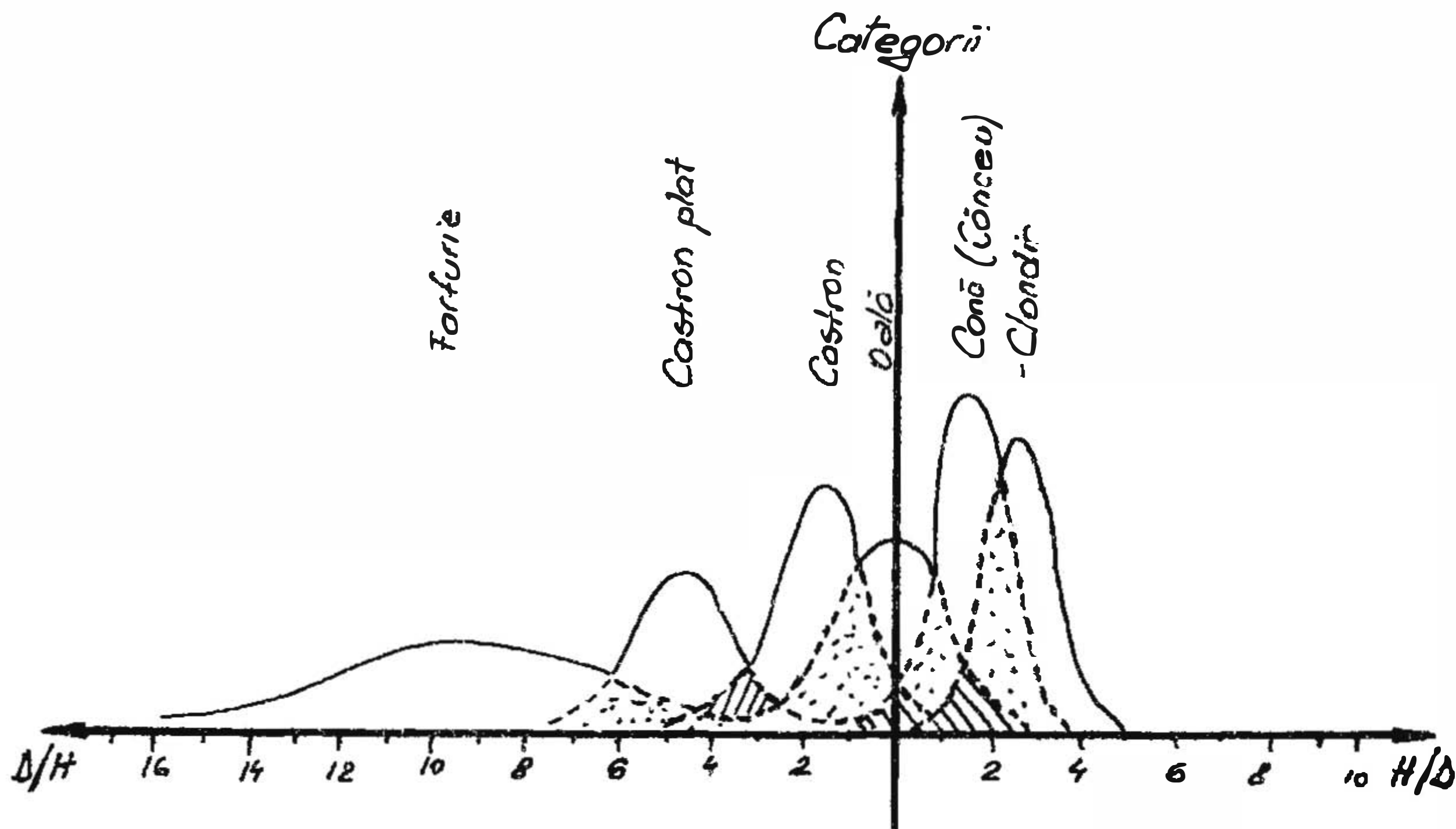

Fig. 3. Reprezentarea grafică (calitativă) a raporturilor proportionale D:H/H:D la formele ceramice de bază

În Germania preocupările de clasificare a ceramicii s-au orientat în special asupra problemelor tehnologice și terminologice, dându-se mai puțină atenție căutării unor relații matematice care să stea la baza unui sistem de clasificare. Dintre lucrările care au abordat această chestiune, mai importante sunt *Rahmenterminologie zur mittelalterlichen Keramik in Norddeutschland*, publicată de colectivul din Schleswig, pentru Ceramică Medievală și mai recentul *Ghid pentru descrierea ceramicii (evul mediu-epoca modernă)* al Cercului de Lucru pentru Cercetarea Ceramicii, constituit pe lângă Arhiva Germană de Olărie a Muzeului Național Bavarez. Între cele două lucrări există largi concordanțe în domeniul tehnologic și în părțile privitoare la tipologie, diferențele referindu-se doar la numărul și definiția unor forme de bază și la descrierea culorilor și teoriei cioburilor. Din acest motiv vom trata unitar propunerile germane de clasificare, orientându-ne în general după lucrarea specialiștilor și făcând la locul potrivit, cuvenitele observații.

Lucrarea Cercului de Lucru pentru Cercetarea Ceramicii ține seama de propunerile făcute cu prilejul constăturilor de la Oberzell (1982), Windsheim (1983 și 1984) și Lohr (1985), de noile cunoștințe din domeniul terminologiei, tipologiei și parțial, al tehnologiei ceramicii, de sistemele deja existente, dar restrânse la o anumită epocă, regiune sau grupă de materiale (vase din lut, majolică, faianță, ceramică și porțelan), concluziile rămânând să fie completate cu rezultatele viitoarelor cercetări asupra vaselor din metal, piatră, lemn și sticlă și asupra complexelor mari, ca de pildă gropile de spărturi ale atelierelor, manufacturilor și fabricilor. Nu au fost luate în considerare, din motive tehnico-financiare, posibilitățile de prelucrare pe calculator, puțin accesibile cercetătorilor individuali, grupelor mici de lucru și chiar institutelor mai mici. Asemenea posibilități au fost luate însă în discuție în volumul 1-3 din *Archäographie* (care nu mai apare) și de proiectul ARCOS al Societății Fraunhofer⁸. Numeroase abordări noi se datorează cercetării interdisciplinare și rezultatelor obținute într-o serie de regiuni din afara spațiului germanofon cum sunt Africa de Nord, România, Spania și Ungaria. S-a ținut seama de faptul că sistemele existente au numeroase neajunsuri, clasificarea tehnologică, bazată pe grupele tehnologice cu structură identică, dar care nu se referă în principiu la nici o zonă de proveniență, utilizând denumiri tehnologice unificatoare dar care nu țin seama de ornamentație și de ardere. Din acest motiv, ca mod de expunere este preferată descrierea individuală a fiecărui obiect, deoarece acesta permite o ordonare după

⁸ *Ibidem*, p.10

oricare alte principii (funcționalitate, grupe tehnologice, direcții de cercetare)⁹, dovedindu-se superioară rigidei coordonări etnice sau, cu atât mai mult, clasificării zecimale propuse în 1985 de Hans Spiegel pentru majolica renană¹⁰. Se propune renunțarea la prezentarea sub formă de **check-list**, deoarece descrierile sau definițiile pot fi găsite chiar în schemă, dar sunt trecute sub tăcere în ilustrații, iar din motive de utilitate practică s-a renunțat și la prezentarea alfabetică sau prioritar ierarhică. Neputându-se atinge o exactitate comparabilă cu cea din domeniul tehnologico-analitic, sunt prezentate doar formele importante, incluzându-se și interferențele cu formele apropiate datorită utilizării acestui mod de expunere, terminologia ocupă un loc foarte important. În vederea unei descrieri corespunzătoare, se iau în considerare doar exemplarele întregi, vocabularul utilizat trebuind să fie în concordanță cu caracteristicile lor formale, decorative și tehnologice, evitându-se pe cât posibil cuvintele neobișnuite și neologismele. Când acest lucru este imposibil sau impus de practică, denumirea a fost clar marcată prin ghilimele sau prin adaosul "propunere a autorului". Se recomandă ca pentru obișnuințele de limbaj regional diferite, să se aibă în vedere ultima ediție oficială a dicționarului explicativ general, specificându-se dialectul, graiul sau regiunea de întrebuințare a termenilor respectivi¹¹. Expresiile dialectale, când nu sunt amplu tratate în text, se vor pune în ghilimele franceze (unghiulare), indicându-se toate sensurile posibile¹².

Exemple

1. Henkeltopf -<<Schmalztopf>>

Oală cu torți Oală pentru grăsime

în Bavaria de Sus: Schmalz = unt

în Bavaria de Jos: Schmalz = grăsime (de porc) = untură

2. Bauchige Hehkeflasche -<<Bludser>>, <<Bludsi>>, <<Plutzer>>

Clondir (carafă, butelie -<<Curcubătă>>, <<Bostan>>, <<Tigvă>>

sticlă) pântecoasă cu toartă -<<Tărtăcuță>>

în Bavaria de Jos: pentru luat apă sfințită la biserică.

3. Konisch verjüngter Krug (Schnelle);

1. Ulcior (sau 2. Cănceu) îngustat conic spre gură (învechit: ulcior înalt cu capac); . . .

4. Becher Krause; 1. Borcan pentru păstrat conserve

2. Pahar pentru băut

O astfel de practică micșorează, după opinia noastră, riscul unei înțelegeri greșite a termenului de către un cititor din afara regiunii respective și, încă mai important, al unei traduceri greșite și nu afectează posibilitatea stocării și regăsirii informației în memoria calculatorului, cu condiția generalizării și aplicării consecvente a acestei reguli. Pe de altă parte, în lipsa unui material ilustrativ adecvat și accesibil, sau în condițiile necunoașterii de către cititor a situației din regiunea de întrebuințare a termenului, când acesta apare fără o altă indicație ajutătoare, avantajele amintite se anulează, putându-se transforma în obstacole. Aceasta arată că terminologia singură nu rezolvă problemele clasificării ceramicii și că o atenție acordată exagerat acestei probleme riscă să ducă fie la sisteme de clasificare stufoase, fie la unele neclare, în ambele cazuri deci, de netranspus în practică.

În privința terminologiei se remarcă faptul că atribuirea, tipologic consecventă, de nume, va întâmpina mari greutăți, mai ales în ce privește materialul recent, pe de o parte pentru că există numeroase forme mixte și forme speciale, pe de alta pentru că în domeniul faianței și porțelanului, în parte și a majoliceii, există o mulțime de denumiri tradiționale, care adesea nu diferențiază decât forme simple de oale și castroane, neclare întotdeauna din punct de vedere tipologic și care conțin în parte date reale (sau ipotetice) privitoare la funcție, provenite în parte din studiile de istorie a artelor, dar și furnizate de

⁹ *Ibidem*, p. 13.

¹⁰ H. Spiegel, *Das DZK-Ordnungssystem der Keramik*, în *DZK-Arbeitsheft*, 11 (1985), Dokumentationszentrum Kannendäckerland Höhr-Grenzhausen.

¹¹ *Ibidem*, p. 12-13.

¹² *Ibidem*, p. 18.

catalogoagele și inventarele contemporane ale producătorilor și colecționarilor¹³.

Exemple¹⁴.

1. <<Terrine>> (ovale Schüssel mit (gebrauchtem) Deckel)
<<Supieră>> (castron oval cu capac (bombat))
2. <<Kopchen>> (Schalle)
<<Cupiță>> (Ceașcă)
3. <<Tasse>> (Henkeltopf, Henkelbecher)
<<Ceașcă>> (oală cu toartă, pahar cu toartă)

Aceasta face ca și autorii *Ghidului pentru descrierea ceramicii* să propună un sistem de relații matematice care să servească determinării formelor de bază, considerând că o posibilitate neutră și adecvată este relația dintre înălțimea H a vasului și diametrul D al gurii. Spre deosebire de foarte variabilele dimensiuni ale fundului, aceste două mărimi erau adesea verificate în timpul producției cu ajutorul riglei mobile și a bucăților de lemn crestate, ceea ce documentează un raport conștient al producătorului

privire la capacități. Aceste măsuri exprimă funcții dependente regional și temporal, din care rezultă denumirile și interpretările¹⁵.

Mulțimea formelor existente adevărate că în principiu nu poate exista nici o relație proporțională absolut fermă pentru clasificarea, respectiv delimitarea formelor. Pentru o vizualizare a

s-a recurs la o posibilă reprezentare gr

bază, trebuie avută în vedere o diviziune la fel de ipotetică și în realitate adesea aproximativă, care caracterizează în parte deja cunoscutele variante formale tipice din punct de vedere regional și temporal. Reprezentarea sub forma unor grafice curbe, asemănătoare curbei de diviziune a lui GAUSS, ilustrează astfel în stânga și în dreapta domeniului de proporții alăturat ramuri de curbe încrucișate, care nu se referă de fapt la clase de proporții precis și exact definite. Modul de reprezentare ales prezintă intuitiv numeroase cîmpuri de intersecție, care în parte se dezvoltă continuu unul din altul sau unul în altul. Dificultățile practice și teoretice pentru o descriere tipologică, respectiv terminologică corectă, rezultate din aceasta sunt clare: ele se bazează pe de o parte pe utilizarea complementară a altor caracteristici formale și clarifică pe de altă ușor tradiționala pr

real sau ipotetic difer

analogii și fără cunoștințe reale.

Datele aproape subiective și vagi, nededuse matematic sau fizic, cu privire la centrul de greutate "înalt" sau "coborât" sunt mai ușor de dedus când sunt asigurate prin valori corespunzătoare, măsurate ale înălțimii diametrului maxim HD_{max} și valoarea acestui diametru, cunoscută și sub numele de "bombare" și notată prin D_{max} și prin anexarea desenului de secțiune¹⁶.

Acest sistem de clasificare este adeseori întregit, respectiv înlesnit, prin indicarea caracteristicilor secundare, ca de exemplu toarta, dispunerea ciocului, picioarelor etc., ajungându-se adesea astfel la alte subclase conexe tipologic și funcțional în cazul unor forme înrudite, precum cana și cănceul, prima dcoșbindu-se prin dispuncra arbitrară a dispozitivului de scurgere, iar a doua prin absența acestuia¹⁷.

După poziția centrului de greutate se disting: I. Forme înalte sau închise (oală-cană/cănceu-clondir) și II. Forme plate sau deschise (tavă-farfurie) castron plat-castron (ceașcă) cupă¹⁸ (tab. 3).

¹³ *Ibidem*, p.23.

¹⁴ *Ibidem*, p.23, adaptate pentru limba română.

¹⁵ *Ibidem*, p.23-24.

¹⁶ *Ibidem*, p.24.

¹⁷ *Ibidem*, p.24-26.

¹⁸ *Ibidem*, p.28.

Raporturi proporționale frecvente la formele de bază ale vaselor	
Forme înalte	
D coresp. cca. $(2-1-1/2)H$ H coresp. cca. $(1/2-1-2)D$	Oală (cu/fără toartă, eventual cu un mic dispozitiv de scurgere)
D coresp. cca. $(1/2-1/3)H$ D coresp. cca. $(2/3-1/2-1/3-1/4)H$ H coresp. cca. $(2-3)D$ H coresp. cca. $(1,5-2-3-4)D$	Cană - cu dispozitiv de scurgere (bombat, sferic, cilindric, în general cu toartă, parțial cu gât) Cânceu - fără dispozitiv de scurgere
H coresp. cca. $(3-4...4)D$ respectiv: D coresp. cca. $(1/3-1/4...1/n)D$	Clondir - cu (toartă, dispozitiv de scurgere) - fără
Forme plate $D > 2H$	
H coresp. cca. $(1/15-1/5...1/4)D$ D coresp. cca. $(15-5...4)H$	H coresp. cca. $7-19\% D$ Farfurie
H coresp. cca. $1/4D$ respectiv D coresp. cca. $4H$	Castron plat
H coresp. cca. $1/2D$ sau: D coresp. cca. $2H$ sau: H coresp. cca. $(15-49)\%D$ la materialul bavarez vechi	Castron/Ceașcă/Cupă

Tab. 3. Raporturi proporționale frecvente la formele de bază ale vaselor (după I. Bauer și colab., 1986)

Formele de "oală" se caracterizează în cel mai simplu caz printr-un contur cilindric al vasului, care se poate desfășura și bombat, sferic și rotunjit, simplu sau biconcav¹⁹.

Pentru forma de bază "cânceu" se definesc, în cazul unor contururi asemănătoare cu cele ale oalei, dar cu o diferență mai clară în privința volumelor - (cel puțin) o toartă și adeseori există, deși nu neaparat necesar o parte/zonă a gâtului, mai mult sau mai puțin evidentă. Tranzițiile la forma de "oală" sunt frecvente. Aceeași problemă se pune pentru forma de bază "cană", care se deosebește de cânceu doar prin prezența unui dispozitiv de scurgere. Între ele, oala, cânceul și cana se deosebesc în esență doar prin relațiile proporționale dintre înălțimea vasului și diametrul gurii. Colocviul din Schleswig le include pe toate la "oale"²⁰.

Clondirul este cunoscut ca un vas cu contur variabil, dar cu gura strâmtă și care prezintă (uneori întâmplător) o toartă și un dispozitiv de scurgere, de obicei foarte redus ca dimensiuni²¹.

În cazul formelor plate există, probabil mai mult decât la formele înalte, subgrupe intersectabile între ele, ceea ce face necesar ca pe lângă relațiile proporționale, să se ia în discuție și elementele morfologice, nu întotdeauna clar delimitate (peretele, scobiturile peretelui, nivelul de lichid sau oglinda și bărbia)²².

Tava este o formă extrem de plată (rotundă, ovală rectangulară, poligonală etc.), aproape fără buză și practic fără (zonă de) picior²³.

La farfuria se găsesc buze foarte diferit dezvoltate regional, în parte fiind vorba de muchie doar puțin profilate, cu perete foarte mic. Tranziția la "castroanele plate" cu muchii ceva mai puternic profilate

¹⁹ Ibidem. p.28.

²⁰ Ibidem, p.28-29.

²¹ Ibidem, p.29.

²² Ibidem, p.29.

²³ Ibidem, p.29.

și un perete ceva mai puternic este foarte ușoară. În actualul stadiu al cercetărilor se pare că diferența stă adesea mai mult în sentimentul de formă al prelucrătorului decât în vreun criteriu determinabil. Comună farfuriilor și castroanelor late este o clasificare bazată pe: buză, bărbie, parțial o zonă evidentă a peretelui, o albie, respectiv o oglindă sau nivel de lichid evident. Tranzițiile la grupele formale înrudite "castron" ("ceașcă"), "cupă" sunt foarte ușor de făcut și adeseori perceptibile numai regional în uzul lingvistic²⁴.

Ca formă dominantă tipul "castron" este privit în general ca având multe zone diferențiabile: muchie, bărbie, perete, albie/oglină sau nivel de lichid, uneori (zonă de) picior. La proporții cel mai adesea comparabile cu cele ale castroanelor, ceașca/cupa prezintă următoarele trăsături deosebitoare, de asemenea foarte subiective: frecvent "fără muchie" (adică "muchie netedă"), tranziție puțin diferențiată între perete, albie/oglină sau nivel de lichid, adeseori format mic (pahar, ceașcă) și înălțimea redusă. Tranzițiile fiecărei forme sunt foarte ușoare, recomandându-se să se recurgă, pe cât se poate, la mijloace documentare grafice în timpul descrierii.

La formele mici ("vesela miniaturală", "jucăriile"), diferențierea formelor plate este îngreunată prin destul de frecventa deformare la scară a fiecărei zone a vasului. Și aici desenele de secțiune pot înlocui descrierea.

Denumirile tradiționale din domeniul istoriei străvechi și timpurii, ca "blid" și "strachină", care și așa au fost și vor fi folosite ca sinonime mai mult sau mai puțin potrivite pentru forma "castron", sunt pentru perioada în discuție (cca medievală și modernă) - chiar și pentru formele lucrate manual - puțin relevante și nerecomandabile.

Formele reunite sub denumirea de "capace" nu se numără în înțelesul sistemelor de clasificare discutate mai sus mai degrabă printre formele speciale, în care, din motive ușor de înțeles, se încadrează forme specializate, decât printre formele mixte și cu atât mai puțin cele de bază, dar pentru că în marea lor majoritate au prin formă o legătură de netăgăduit cu formele de bază "oală", "cană"/"cânceu" și "castron", uneori și "clondir", ele sunt tratate totuși printre formele de bază. Ca și acestea, ele se împart în capace plate (sub formă de tavă, farfurie etc.) și capace înalte (bombate, conice și rotunjite etc.). Marea majoritate a capacelor prezintă un mâner arbitrar (bumb, ureche, inel etc.), care poate fi plasat central sau chiar în poziție marginală. Bumbii de capac pot fi masivi, în formă de albie sau chiar goi pe dinăuntru sau chiar reprezentați figural, de exemplu antropomorf sau zoomorf sub formă de con de pin sau sub formă de ghindă. O altă posibilitate de grupare a capacelor constă în forma muchiei, respectiv a legăturii cu vasul pe care îl închid, făcându-se distincția între capacul - manșon, numit și "capac cu ramă", care închide de jur împrejur gura vasului și "capacul de înfipt" sau "capacul de pus înăuntru" (**Stülpe-oder Einlegedeckel**), care se înfiptează sau se pune în gura vasului (aici sunt prevăzute în general forme de muchie corespunzătoare - Deckelfälze - un fel de locașuri scobite, care, după cum s-a constatat, se pot datora însă și uzurii). Ca alte posibilități de fixare sunt cunoscute articulații ceramice, închideri cu baionetă și închideri cu filet. Înaltul consum tehnic duce aceste variante, în general rare, la o strictă limitare regională și temporală.

O problemă pentru oricare tipologie ceramică o reprezintă formele mixte. În actualul uz lingvistic predomină combinațiile dintre denumirile tradiționale și cele rezultate din funcționalitate astfel încât cu greu se pot propune și întrebuința denumiri corecte din punct de vedere tipologic, fără a se da naștere la noi înțelesuri contradictorii²⁵. Cele mai importante forme mixte sunt cele de "pahar" și "ceașcă", considerate chiar ca forme de bază de către Colocviul din Schleswig pentru Ceramică Medievală²⁶.

Formele conice, cilindrice sau bombate, rareori biconice și adeseori cu picior proeminent sau cu o zonă a piciorului accentuată sunt deseori descrise ca pahare, cel mai adesea din punct de vedere al formatului adaptat mâinii și uneori în înțelesul practice de întrebunțare, respective, indicate de forma bazcii²⁷. În special în Renaștere și Baroc pot apărea mărimi supradimensionate până la 31', folosindu-se

²⁴ *Ibidem*, p.29-30.

²⁵ *Ibidem*, p.32 și 34.

²⁶ Colocviul din Schleswig pentru Ceramică Medievală. *Rahmenterminologie zur mittelalterlichen Keramik in Norddeutschland*, în *Archäologisches Korespondenzblatt* (1984), p.417-436.

²⁷ I. Bauer și colaboratorii. 1986, p.34 și Nota 32 de la p.108.

în acest caz denumirea tradițională de stacană (Humpe)²⁸.

Prin "cești", uzul lingvistic înțelege vase de băut cu toartă, în parte cu o formă puternic oscilantă, cu capacitatea de cca. 1/8-1/4 l dar și cu frecvente abateri în sus sau în jos, astfel încât la formele mai mari nu se poate stabili nici o diferență pur tipologică, formală, față de oalele cu toartă. Deosebirea se găsește clar în întrebuintare și în obiceiul legat de ea, care se poate ghici ușor și după materia primă folosită: oalele din lut cu toartă sunt folosite (precumpănitor) pentru gătit și stocare de hrana, iar ceștile, produse în special din faianță și porțelan, pentru băut. Strâns legată de ceașcă este farfurioara sau sucupa, o apariție relativ tânără în Europa Centrală (sec. XVIII), recunoscută mai degrabă după decorul comun cu al ceștii decât după adâncitura doar slab accentuată, în cele mai multe cazuri, și după materialul folosit (în special faianță sau porțelan), rareori lut sau chiar majolică. Din punct de vedere tipologic, ea aparține formei de bază "farfură"²⁹.

O clară problemă a formelor mixte o constituie tigăile, respectiv cratițele, care se prezintă respectiv cu sau fără picior și cel mai adesea cu o apucătoare tubulară cu mâner. În funcție de înălțimea pereților, ele pot fi considerate și oale plate, eventual cu picior. Tranziția foarte ușoară spre formele speciale se constată și în cazul întrebuintării foarte asemănătoarelor "rături de scoafă" (**Saurüsseln**) și "prăjitoare de pește" (**Fischbrätern**), care în ciuda unor relativ mici deosebiri morfologice față de forma de bază oală (plată) sunt încadrate în general la "Forme speciale"³⁰.

Dacă și la materialul spart anumite elemente formale par a indica adeseori doar forma sigure, în general trebuie totuși atrasă atenția asupra unor posibile aprecieri premature. Numeroase noi descoperiri confirmă că pe lângă formele de bază general-cunoscute au fost propuse mai ales mai multe forme mixte și forme speciale decât sunt cunoscute până acum. De aceea denumirile după forma de întrebuintare sunt adesea din acest punct de vedere, doar speculative³¹.

Alte forme mixte ar fi: pocalele, ploștile sau clondirele late și butelcuțele.

În ce privește formele de bază și cele mixte, vom aminti în cele ce urmează alte două tipuri de clasificări. Cea dintâi, propusă de Paul Stieber și Ingolf Bauer în 1980 (*Hufnergeschirr aus Altbayern*), interesează prin compararea și delimitările unui "cilindru de compensare", calculabil cu mijloace simple, prezentând același volum cu vasul de referință, dar care este aplicabil doar formei de bază "oală", unde volumul contează mai mult ca o trăsătură caracteristică decât, de exemplu, la o farfurie³².

Tipologiile numerice, așa cum au fost propuse pentru *terra sigillata* și marfa ctnologică recentă, ca urmare a unui repertoriu formal practic complet cunoscut și care s-au impus, abia dacă sunt transmisibile în actualul stadiu al cercetărilor în domeniul ceramicii medievale și moderne și încă nu s-au dovedit importante într-un mod oarecare până în prezent³³. Pentru ceramica maghiară a fost redactat, după ani de muncă intensă, un registru de forme și denumiri pentru toate formele recente cunoscute - descoperirile arheologice sunt încă puține - care dă fiecărei forme un nume propriu, care conține adesea indicații sincrone și importante referiri privitoare la întrebuintare. Din pricina puternicilor deosebiri între modul de viață și obișnuințele culinare între diferitele regiuni ale lumii, rezultatele acestei clasificări, ca și ale celei întocmite de H. Balfet în *Pour la normalisation de la description de poteries. Essai de nomenclature des formes*, apărută la Musée des Hommes, Paris, 1979 încă nu pot fi luate în considerare³⁴.

Comparând sistemele de clasificare prezentate, se constată asemănarea dintre ele, deși rezultatele au fost obținute pe căi diferite. Din motive practice, este mai recomandabil cel elaborat de Cercul de Lucru pentru Cercetarea Ceramicii, completat eventual, în privința formelor mixte cu cel al Colocviului din Schleswig. În cazul unor cercetări mai aprofundate, privitoare la raporturile dintre dimensiunile vaselor și capacități, utile mai ales pentru clasificarea unor probleme ale activității productive a breslelor

²⁸ *Ibidem*, p.34.

²⁹ *Ibidem*, p.34.

³⁰ *Ibidem*, p.35.

³¹ *Ibidem*, p.35.

³² I. Bauer, *Hufnergeschirr aus Altbayern*, München, ed. a II-a, 1980, p. 41 sq.

³³ I. Bauer și colab., 1986, p.27.

³⁴ I. Bauer și colab., 1986, p.27 și nota 25 de la p.107-108.

și ale manufacturilor legate de producția ceramicii, ca și ale circulației mărfurilor și răspândirii tehnologiilor, mult mai eficient se dovedește sistemul elaborat de dl. Horst Klusch.

Aplicarea rezultatelor acestor cercetări în clasificarea ceramicii preistorice, antice și prefeudale nu se poate face însă prea ușor, datorită necunoașterii sigure a modului de utilizare a vaselor respective. Desigur, din punctul de vedere al repertoriului formal, terminologia propusă este valabilă, nu însă întotdeauna și în ce privește variantele particulare ale formelor de bază, foarte puternic legate de tradițiile diferite ale colectivităților respective. Ar trebui, în acest caz, să se pastreze doar denumirile rezultate din forma vasului și să se renunțe la cele provenite dintr-o interpretare nesigură a destinației sale sau, în cazul denumirilor deja încetățenite, să se specifice clar caracterul ipotetic sau provizoriu al denumirilor de natură interpretativă.

ALEXANDRU SONOC
Universitatea "Lucian Blaga"
Sibiu

Abrevieri bibliografice

- H. Klusch, 1975 - H. Klusch, *Corelații geometrice la diferite tipuri de forme-criteriu de clasificare în studiul ceramicii*, în *Studii și comunicări*, seria Istorie-Arheologie, nr. 14(1975), p. 245-252.
- I. Bauer și colab. , 1986 - I. Bauer, W. Endres, B. Kerkhoff-Hader, R. Koch și H. -G. Stephan - *Leitfaden zur Keramikbeschreibung (Mittelalter-Neuzeit). Terminologie-Typologie-Technologie* (cu o contribuție a lui I. Endres - Maysner), Verlag Michael Lassleben Kalmünz Opf. 1986.